

Hospodářské dějiny a ekonomie¹

Jiří Schwarz^{*}

Historia - magistra vitae.
(latinské přísloví)

1. Historie a ekonomie

O nezastupitelné úloze historického zkoumání při vysvětlování podstaty společenských jevů a procesů dnes pochybuje jen málokdo. Nepochybují o tom většinou ani ekonomové, kteří v historických studiích a pojednáních nalézají nejen významný zdroj informací pro svůj výzkum, ale také účinný nástroj testování pravdivosti ekonomických teorií a jejich predikcí. Argumentace v dějinách, historické znalosti a zkušenosti se neustále rozvíjejí. Historie se vyvíjí směrem k hlubšímu a plnějšímu poznání toho, co se v minulosti stalo, jak a proč k tomu došlo a jaké to mělo důsledky. Tím dochází k permanentnímu zdokonalování poznání minulosti, což činí z historie dynamickou vědní disciplínu.

Každý dobrý historik musí umět rozhodovat, které údaje jsou podstatné a co jsou pouze zajímavé detaily bez podstatného vlivu na zkoumané téma. Historici se nejčastěji potýkají s určením významu, který měly jednotlivé události a osobnosti v dějinách. Proto se jejich práce nemůže omezit jen na sbírání a třídění údajů, ale také na jejich analýzu, tvorbu explicitní či implicitní hypotézy, jejíž platnost musí dokázat dalšími historickými skutečnostmi. Slavný americký ekonom ruského původu Simon Kuznets² (1941) tvrdil, že „chyby na straně historie často vedly k nepochopení soudobých hospodářských problémů těmi, kdo si nevšimli, že jejich zobecnění jsou založena na pomíjivých okolnostech“.

Součástí obou vědních disciplín, historie a ekonomie jsou jak teorie, tak empirické údaje. Právě metodologie, která je nezbytnou součástí každé teorie, nabízí účinné nástroje pro třídění nekonečného světa informací a jejich uchovávání. Propojení historie s ekonomikou zvyšuje analytický potenciál obou vědních disciplín tím, že jsou schopny lépe popsat příčiny minulých a současných společenských změn a umožňují lepší predikci budoucího vývoje. V každém okamžiku je však zapotřebí si uvědomovat, že se jedná o odlišné vědní disciplíny s rozdílným předmětem, přístupy a metodami zkoumání.³ Slavný francouzský historik Raymond Aron (1999) ve své stati „K některým problémům historického poznání“ napsal: „Nevidím však (historický)⁴ výklad, který by obsahoval i objas-

* Doc. Ing. Jiří Schwarz, CSc., děkan Fakulty národohospodářské Vysoké školy ekonomické v Praze.

1 Velkou inspirací při psaní tohoto textu byly pro mě četné diskuse s profesorem Garym Waltonem, jedním z nejznámějších amerických historiků hospodářského vývoje, který častokrát od roku 1991 přednášel v České republice.

2 Simon Kuznets obdržel Nobelovu cenu za ekonomii v roce 1971 za empiricky zdůvodněné vysvětlení ekonomického růstu, který vedl k hlubšímu pochopení ekonomické a sociální struktury a vývojového procesu. Ve svém díle zdůrazňoval komplexnost ekonomických údajů, velký počet pozorování, význam studia dlouhodobých statistických řad a omezenost jednoduchých modelů založených na jedné určité fázi historického vývoje. Citace je z díla *National Income and Its Composition*. Baltimore, John Hopkins University Press, 1941.

nění nutnosti. Ekonomické modely nám pomáhají odhalit nutnost navzdory nepředvídatelnosti individuálních činů. Jaké jiné modely ... nám takovou službu poskytnou?“

Některé ekonomické školy mají k historii blíže. Je to dáno důrazem, který kladou na empirické údaje a práci s nimi. To se přirozeně odráží v metodologii těchto škol, která bývá založena na užití empiricko induktivních metod zkoumání a převážně na metodologickém kolektivismu. Přístupy těchto ekonomických škol ke zkoumané realitě se svým charakterem blíží sociologickému zkoumání.

Určitě nejbliže k historii ze všech známých ekonomických škol měla Německá historická škola. Vedle ekonomů v německy mluvících zemích měla velký vliv na ekonomy ve Spojených státech, které řadíme k institucionalismu, jakož i na mnohé ekonomy v dalších zemích, kteří ve vývoji institucí a jejich změn viděli zásadní faktory ovlivňující ekonomický vývoj. Není náhodou, že rozmach tohoto typu ekonomického myšlení a zkoumání vyvolal doposud největší metodologický spor (tzv. Methodenstreit) v dějinách ekonomie jako vědy (Ševčík, 1994). Byl to ideový střet mezi představiteli Rakouské školy, kteří kladli důraz na abstrakci, dedukci a metodologický individualismus⁵ a reprezentanty Německé historické školy (Loužek, 1999). Tento dlouholetý spor přispěl k výraznému rozvoji metodologie ekonomie. Metodologické spory v ekonomii se vedou dodnes, i když jsou změkčovány nástupem ekonomických škol (veřejná volba a nová institucionální ekonomie), které překračují hranici dříve jasně vymezenou dvěma opačnými póly Methodenstreitu.

Vedle příslušníků nové institucionální ekonomie, které s historií spojuje zájem o místo a úlohu institucí ve společenských procesech, dále teoretiků konstituční ekonomie, jež s historií spojuje zájem o pochopení společenského vývoje, dokazují úzkou propojenost moderní ekonomie s historií také ekonomové chicagské školy, kteří k vytváření svých modelů užívají historická data. Historie nám rovněž poskytuje důkazy o vlivu jednotlivých filozofických a ekonomických škol na lidské chování v minulosti a společenský vývoj. O tomto významu historie Douglass North ve své nobelovské přednášce⁶ uvedl: „Dějiny dokazují, že ideje, ideologie, mýty, dogmata a předsudky působí; a pochopení způsobu, jak vznikají a jak se vyvíjejí, jsou nezbytné pro další pokrok ve vytváření rámce pro chápání společenských změn“ (North, 1993).

2. Hospodářské dějiny

Součástí obecných dějin jsou hospodářské dějiny. Jejich zkoumání se soustředí hlavně na institucionální změny a jejich příčiny. Za příčinami je nutno obvykle hledat rozdílné zájmy různých společenských skupin. Obsahem hospodářských dějin je vývoj a fungování hospodářství v čase. Ambicí hospodářských dějin jako vědní disciplíny je nejen podat systematický a konzistentní výklad o hospodářském vývoji, ale také vytvořit metody zkoumání, které umožňují pochopit logiku hospodář-

3 Významem znalosti historie pro ekonomický výzkum se systematicky zabýval D. McCloskey, který své názory publikoval v zásadní stati „Does the Past Have Useful Economics?“, Journal of Economic Literature 14 (1976), pp. 434–461. McCloskey uvádí, že mnoho známých ekonomů přispělo k historickému chápání minulosti, přestože se nezabývali historickým výzkumem.

4 Slovo historický doplněno autorem pro lepší pochopení citace z díla Raymonda Arona *Historie XX. století*. Praha, Academia, 1999, s. 10.

5 Počátek tohoto sporu byl spojen se jménem rakouského ekonoma Carla Mengera (1840–1921) a německého historizujícího ekonoma Wilhelma Roschera (1817–1894). V metodologickém sporu pokračovali i příslušníci dalších generací těchto ekonomických škol.

6 Douglass North obdržel v roce 1993 Nobelovu cenu za ekonomii společně s Robertem Fogelem. Nobelovský výbor ve svém zdůvodnění uvedl, že cena byla udělena za využití ekonomické teorie a kvantitativních metod, které uplatnili při řešení historických záhad od Desátého přikázání až po průmyslovou revoluci.

ských změn.⁷

„Odhalení toho, co se skutečně stalo, vyžaduje velké investice času a námahy. Toto břemeno nejsou, naštěstí pro teoretické ekonomy, historici hospodářského vývoje. Ekonomové musí jen věnovat nezbytný čas k pochopení toho, co objevili historici. Povrchní znalost práce historiků hospodářství je přinejmenším stejně nebezpečná jako povrchní znalost teorie“ (Fogel, 1993). Hospodářské dějiny významně přispěly k utváření ekonomické teorie. Adam Smith, Thomas Malthus, Karl Marx, Alfred Marshall, John Maynard Keynes, John R. Hicks, Kenneth J. Arrow, Wassily Leontief, Friedrich August von Hayek, Gunnar Myrdal, Milton Friedman, Theodore W. Schultz, Robert Merton Sollow a Gary S. Becker patří mezi ekonomy, pro něž dějiny představovaly významný zdroj poznání, bez něhož si lze jen stěží představit jejich objevitelské teorie.

S hlubokými exkurzy do historie se setkáme i v Bohatství národů od Adama Smitha. Význam konkurence zkoumá Smith mimo jiné na příkladu chování církevních institucí. Ukázal, že zájem církvi o potřeby obyvatel začal vadnout, jak volba duchovních a biskupů začala postrádat svůj dřívější demokratický charakter a vzdalovala se lidem. Církev zároveň nabývala od panovníků privilegií, které posilovaly jejich výsadní postavení ve společnosti. Právě zrušení privilegií anglikánské církve v Anglii považoval Smith za jediný způsob, jak odstranit netečnost a lhostejnost církevních představitelů. Není-li jakákoli instituce vystavena tržní konkurenci, nechová se efektivně a zároveň odpovědně a přátelsky ke svým klientům (zákazníkům).⁸

Studium hospodářských dějin se v mnoha případech stalo důvodem pro přehodnocení názoru na tradiční ekonomické teorie. Za všechny lze uvést problém tzv. přirozeného monopolu a regulaci firem a odvětví. Žádná známá fakta neposkytují důkazy o tom, že v době, kdy začaly být zaváděny regulace v síťových odvětvích jako jsou elektroenergetika a plynárenství, by tato odvětví vykazovala jakékoli znaky přirozeného monopolu. Před rokem 1887 bylo v New Yorku 6 elektrárenských společností a před rokem 1907 v Chicagu 45 elektrárenských společností drželo licenci k podnikání. Podobně obyvatelé města Duluth v Minnesotě byli před rokem 1895 zásobováni 5 elektrárenskými společnostmi a lidé žijící před rokem 1906 ve městě Scranton v Pensylvánii 4 společnostmi. I v plynárenství byla konkurence naprosto běžnou záležitostí. V New Yorku například působilo 6 vzájemně si konkurujících společností před rokem 1884. Více dodavatelů plynu bylo i v jiných městech. (Zajíček, 1998). Na základě údajů z období před počátkem regulací nebyly pro elektroenergetiku a plynárenství charakteristické velké úspory z rozsahu, na nichž je teorie přirozeného monopolu založena (Behling, 1989). Naprosto odlišný byl vývoj v telekomunikacích. 14. února 1876 podal Alexander G. Bell žádost o patentování telefonu a 7. března téhož roku mu byl udělen první patent. O prvenství při vynálezu telefonu se vedly dlouho spory, poněvadž nezávisle na Bellovi prakticky ve stejné době učinili podobný vynález Elisha Gray a Thomas Alva Edison. Ti ovšem kvůli patentu udělenému Bellovi nesměli svůj telefon nijak využívat. Trh byl do vypršení lhůty platnosti patentů v roce 1894 ovládán společností American Telephone and Telegraph (AT&T), již Bell své patenty prodal. Během jednoho roku po vypršení platnosti patentů vzniklo 80 telekomunikačních společností, jimž se podařilo získat 5% tržní podíl. Konkurence vyvolala prudký nárůst počtu telefonů z 270 tisíc v roce 1894 na více než 6 milionů v roce 1907. Pouze polovina z těchto telefonů byla v té době v síti společnosti AT&T. Vedení společnosti AT&T, jejíž podíl na trhu se neustále zmenšoval, se podařilo v roce 1913 přesvědčit americkou vládu o nutnosti zavedení státního dohledu nad konkurencí v telekomunika-

7 „Ideálním nástrojem zkoumání je teorie hospodářské dynamiky, která by svou precizností byla srovnatelná s teorií celkové rovnováhy. Za neexistence této teorie můžeme popisovat minulý hospodářský vývoj, zkoumat výkon ekonomiky v různých obdobích s použitím komparativní statiky; chybí nám však analytické pochopení toho, jak se ekonomika vyvíjí v čase.“ (North, 1993)

8 „Jsou-li učitelé odkázáni na dobrovolné příspěvky, je jejich svědomitost větší.“ (Adam Smith: *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů*. Praha, Liberální institut, 2001, s. 698).

cích, který vstoupil do dějin jako tzv. Kingsburyho závazek. Tím došlo k znovuoobnovení státní regulace v telekomunikacích, vznikly lokální monopoly a v důsledku toho byla omezena konkurence (Markoš, Šťastný, Zajíček, 2002).

K popularizaci hospodářských dějin a k růstu jejich prestiže nepochybně přispělo udělení Nobelovy ceny za ekonomii Robertu Fogelovi a Douglassu Northovi (i když za první Nobelovu cenu udělenou ekonomickému historikovi lze považovat již jednu z raných udělených cen a to S. Kuznetzovi v roce 1971 – viz výše). R. Fogel jako zastánce kvantitativní historie na sebe odbornou veřejnost upozornil v roce 1964 knihou „Železnice a americký hospodářský růst“, v níž zbýval jeden z velkých mýtů hospodářského rozvoje. Až do vydání jeho knihy historici a ekonomové od Josepha Schumpetera až po Waltera W. Rostowa nepochybovali o tom, že klíčovým faktorem pro moderní ekonomický růst byly určité významné vynálezy – v případě 19. století zejména rozvoj železnic. Učebnice hospodářských dějin a hospodářské politiky tak obsahovaly tezi o společenské funkci železnic, podle níž železnice v 19. století „vládly nad životem a smrtí hospodářství“. Naprostá většina ekonomů uznávala teorii velkého odrazu, která předpokládala, že růst klíčových průmyslových odvětví pozitivně ovlivňuje rozvoj celého hospodářství. Empirickou analýzou spojenou s matematickým modelováním Fogel objevil, že kolejnice vyrobené v Anglii a dovážené do Spojených států byly nejvýznamnějším faktorem rozvoje amerických železnic. Dále zjistil, že v pozdějších desetiletích se vyřazené kolejnice staly hlavním surovinovým zdrojem pro výrobu nových kolejnic. Vypočítal, že před rokem 1860 se domácí železná ruda podílela na výrobě kolejnic pro výstavbu železnic méně než 10 %. Z toho vyplývá, že rozvoj železnic v USA pomohl především anglické ekonomice. Ve své studii porovnával náklady způsobené stavbou železnic s odhadovanými náklady, kdyby namísto železnic byly stavěny vodní kanály a silnice jako „second best solution“ pro řešení dopravního problému ve Spojených státech ve druhé polovině 19. století. Fogel zjistil, že upřednostnění rozvoje železniční dopravy způsobilo úsporu hrubého národního produktu o 1,6 %. V roce 1890, ve vrcholném roce železniční dopravy v 19. století, se všechny druhy dopravy podílely na tvorbě hrubého národního produktu ve výši 4,7 % (Fogel, 1964). Z toho necelé 2/3 připadaly na železnici (Boyd a Walton, 1972). Pomocí ekonomického modelování Fogel odhadl, že rozvoj železniční dopravy přispěl k růstu HNP na obyvatele, a to tak, že v roce 1890 dosáhl úrovně, které by bez rozvoje železniční dopravy bylo bývalo dosaženo až v roce 1892. Rozdíl je daleko menší, než se všeobecně očekávalo „před Fogelem“. Tyto výpočty považoval Fogel za důkaz, že neplatí mýtus o nepostradatelnosti železnic pro hospodářský rozvoj Spojených států, stejně jako většiny dalších zemí. Vedle tohoto klíčového poznatku je instruktivní postup jeho bádání založeného na formulaci testovatelné hypotézy a prezentaci důkazů, které omezují rozsah a sílu protiargumentů. Tento postup je zcela v souladu s metodologií pozitivní ekonomie, která je významným charakteristickým rysem Chicagské školy. Namísto požadavku na realismus výchozích teoretických předpokladů požaduje testovatelnost hypotéz, smysluplnost teoretických predikcí a jejich soulad s hospodářskou realitou (Friedman, 1997, první vydání 1979).

Známějším z obou oceněných hospodářských historiků v Evropě i u nás je nepochybně Douglass North.⁹ Ten se jako neoinstitucionální ekonom zabýval problémem vývoje vlastnických práv. Podle Northa byly šlechtické velkostatky ve středověku významným faktorem ekonomického růstu a růstu blahobytu. Tento názor silně kontrastoval s převažujícím názorem té doby o nerovném vztahu, založeném na vykořisťování poddaného feudálem, o všeobecné bídě a úpadku. Exogenní faktory, jimiž byl růst počtu obyvatel a zvětšování obchodních sídel, vedly podle Northa a Thomase postupně k in-

9 Nepochybně k tomu přispělo udělení titulu Doctor honoris causa Vysoké školy ekonomické profesoru Northovi v Praze v roce 1995.

stitucionálním změnám a zániku feudálních panství. Růst pracovní náročnosti výroby způsobil snížení výnosu z práce, což omezilo poptávku feudálních pánů po práci. Namísto práce poddaných začali dávat přednost pronájmu půdy, z něhož inkasovali peněžní platby. North odhalil, že to byl hlavní důvod, proč šlechta požadovala větší zajištění svých vlastnických a užívacích práv k půdě.

Pokročilejší vojenská technika a rozmach směny a obchodu ve městech vedly ke zvětšování velikosti států a k postupnému úpadku feudálních sídel. Mor ve 14. století a hladomor dále oslabovaly feudální struktury a urychlovaly rozvoj trhů. Nový institucionální a obchodní řád se prosadil v 15. století. Právě v tomto století byl hospodářský růst stabilní. Jednalo se ovšem o dynamický proces nerovnoměrný v čase i v prostoru. Nejrychlejší vývoj byl v té době v Anglii a Nizozemí, což bylo umožněno slabostí institucí, které v té době nepřály hospodářským změnám a brzdily hospodářský růst. Byly to cechy a jiné zájmové skupiny. V 18. století započal v Anglii a Nizozemí proces industrializace, zatímco ve Španělsku, Francii a jiných zemích vládli mocní monarchové podporovaní cechy, které chránily své příslušníky před konkurencí pomocí královských privilegií. V těchto zemích zájem panovníka a cechů vedl k zachování statu quo, což oddálilo nástup průmyslové výroby a kapitalismu.

Právě hospodářské dějiny dodávají ekonomům potřebné argumenty pro pochopení úlohy institucí, jejichž význam pro hospodářský rozvoj společnosti není o nic menší než význam nerostných a jiných přírodních zdrojů, jakož i velkých technických a technologických objevů. Jsou to právě instituce, které vytvářejí vhodné podmínky pro rozvoj obchodu, služeb, průmyslu a vzdělání. Právě pomocí institucionální analýzy dokážeme vysvětlit, proč hospodářství zemí jako Hong-Kong, Tchajwan a Jižní Korea vykazují dlouhodobě vysoká tempa hospodářského růstu a naopak ekonomiky zemí jako Severní Korea, Kuba a Zimbabwe strádají nízkým hospodářským růstem. Tento rozdíl není způsoben geografickou polohou těchto zemí, jejich klimatem nebo vybaveností přírodními zdroji a pracovní silou, nýbrž je vyvolán rozdílným fungováním institucí. Jejich vznik, kontinuální vývoj a změny zachycuje historie. Jejich dopady na ekonomické chování a fungování ekonomických systémů se staly předmětem zájmu ekonomie.

3. Proč ekonomové potřebují hospodářské dějiny?

a) Hospodářské dějiny poskytují ekonomům více informací a důkazů. To zvyšuje možnosti testování teoretických predikcí a pomáhá pochopit nejen fungování hospodářství, ale také jeho změny. Výborným příkladem je společné dílo ekonoma Milтона Friedmana a historičky Anny Schwartzové *Monetary History of the United States* (Friedman, Schwartz, 1963). V něm popisují svůj výzkum změn peněžní zásoby ve Spojených státech v letech 1867 až 1960 a důsledky těchto změn na jiné proměnné ekonomické veličiny:

1. „Změny v peněžní zásobě byly těsně spojeny se změnami ekonomické aktivity, změnami příjmu a cen.
2. Vztah mezi peněžními a ekonomickými změnami byl vysoce stabilní.
3. Původ peněžních změn byl často exogenní, nebyl jen odrazem změn ekonomické aktivity“ (Friedman, Schwartz, 1963, s. 676).

Tento výzkum se stal východiskem monetaristické kontrarevoluce jako reakce na keynesiánskou ekonomii, která později na počátku 70. let XX. století nebyla schopna poskytnout odpověď na nové jevy v ekonomice – zejména na tzv. stagflaci.

- b) Vedle většího množství informací poskytují hospodářské dějiny lepší (ve smyslu komplex-

nější a věrohodnější, často však i kompletnější) informace. Například v období rostoucího a vysokého zdanění lze jen velmi obtížně získávat potřebné údaje o zdanitelných ekonomických aktivitách. S růstem daňového zatížení se obtížněji získávají relevantní informace od podnikatelů, neboť se jim vyplácí postupovat stále větší riziko a vynakládat stále vyšší finanční prostředky, aby se vyhnuli daňové povinnosti. Tato jejich přirozená snaha vede k poskytování nepřesných informací o skutečných celkových nákladech, zisku, investicích apod. Tyto údaje lze často přesněji zjistit (v horším případě odhadnout) až s časovým zpožděním pomocí dalších doplňujících informací.

c) Dějiny poskytují větší rozsah údajů, jejichž vzájemné souvislosti nejsou v době jejich vzniku známy. M. Friedman s A. Schwartzovou při zkoumání monetární historie Spojených států „zjistili, že je nezbytné se ponořit do domácí politiky, mezinárodních hospodářských vztahů, fungování velkých byrokratických organizací, do vyjasnění úlohy osobností v klíčových momentech vývoje a mnoha dalších záležitostí na první pohled velmi vzdálených od účtárny. Rozmanitý charakter monetární historie Spojených států v průběhu století poskytuje cenné zkušenosti především tomu, kdo se zabývá změnami ve vývoji hospodářství. Tyto procesy nelze řídit, ale lze sledovat monetární zkušenost za značně rozdílných podmínek, aby bylo možno oddělit obvyklé od nahodilého a aby obvyklé mohlo být se značnou jistotou považováno za spolehlivé za ještě stále odlišných okolností“ (Friedman, Schwartz, 1963, s. 676). Chicagský ekonom T. W. Schultz¹⁰ aplikoval metodologii pozitivní ekonomie při ekonomickém zkoumání zemědělství a vzdělání. Používal například statistiky zemědělské produkce a populace v Indii během chřipkové epidemie v letech 1918–1919, aby ukázal, že produkce klesala s klesajícím počtem pracujícího obyvatelstva. Mezní produkt práce, jehož velikost byla považována za nulu, byl proto pozitivní a „náhodou“ byl přibližně rovný tehdejší mzdě. Tím zpochybnil tezi o klesajících výnosech v zemědělství. K všeobecnému překvapení předložil argumenty, že trh v kulturně odlišné Indii fungoval zcela standardně. Není proto nutné hledat pro nerozvinuté země jinou ekonomickou teorii než platí pro vyspělé tržní ekonomiky. Schultz vyzdvihl význam vzdělání pro rozvoj zemědělství a dospěl k závěru, že růst vzdělanosti farmářů je dobrou investicí, která nevyžaduje vysoké náklady a vede k permanentnímu růstu jejich důchodu (Schultz, 1964). Schultzovi se dále podařilo dokázat, že s investicemi do lidského kapitálu souvisí délka lidského života. Člověk má tím větší výnos z investice do svého vzdělání, čím déle žije. Proto racionální jedinec, který investoval do svého lidského kapitálu, bude usilovat o prodloužení svého věku a proto bude adekvátně investovat do svého zdraví.

d) Historický pohled pomáhá zlepšit naše chápání současnosti, a tím vytváří podmínky pro vytváření lepších teorií. Například teorii spotřební funkce výrazně změnily objevy v 50. a 60. letech: V roce 1957 vyslovil Milton Friedman hypotézu permanentního důchodu, podle níž člověk mění svou spotřebu pouze v reakci na takové změny důchodu, které považuje za permanentní (Friedman, 1957). Neoknesiánec Franco Modigliani na počátku 60. let vypracoval obdobnou hypotézu životního cyklu, podle níž, člověk při rozhodování o spotřebě bere v úvahu nejen přítomný, ale i očekávaný budoucí příjem, přičemž v průběhu života chce mít člověk rovnoměrnou spotřebu (Modigliani, Ando, 1963). Na konci 50. let bylo rovněž objeveno, že růst důchodu na obyvatele byl jen částečně vysvětlen růstem vybavenosti práce kapitálem. V důsledku toho vznikly modely ekonomického růstu obsahující technický pokrok, úspory z rozsahu a další zdroje ekonomického růstu (Solow, 1965). Navíc dlouhodobé hledisko populačních změn, technologických a institucionálních změn poskytuje zvláštní rámec pro analýzu trhů, motivací a ekonomických rozhodování.

e) Historie je zdrojem poznání a zkušeností pro formulaci hospodářských politik. Nesprávné chápání ekonomické reality obvykle vede k velkým národohospodářským škodám. Například merkanti-

10 Theodore W. Schultz za výzkum v oblasti hospodářského rozvoje se zvláštním důrazem na problémy rozvojových zemí obdržel Nobelovu cenu za ekonomii v roce 1979 spolu s Arthurem Lewitem.

lismus vedl ke špatné hospodářské politice založené na obchodních překážkách a omezeních směny. Obdobně komunismus svou snahou o vytvoření lepšího člověka, který podřizuje své osobní zájmy „objektivním“ společenským cílům, učinil z ekonomie služku své ideologie a z hospodářské politiky nástroj k dosažení historického vítězství socialismu nad kapitalismem. Hospodářská politika vycházející z normativní politické ekonomie socialismu namísto „k světlým zítřkům“ vedla nevyhnutelně k hospodářskému krachu zemí s tzv. příkazovou, centrálně řízenou ekonomikou. Správná historická reflexe a dobrá ekonomická teorie jsou předpokladem (i když nedostatečným) k lepší hospodářské politice. Tradiční hospodářské politiky se vážně potýkají s problémy, které časově přesahují horizont volebního cyklu. „Nikde není nutné si více uvědomovat úlohu dlouhodobé dynamiky v současnosti v tak problémových oblastech jako je zdravotnictví, penzijní systém a jiné politiky sociálního rozvoje“ (Fogel, 1993).

4. Ekonomie, aplikovaná ekonomie a hospodářské dějiny

Výuka hospodářských dějin má pevné místo v nabídce vzdělávacích programů Fakulty národohospodářské Vysoké školy ekonomické. Vedle standardního kurzu hospodářských dějin, který je povinný pro všechny studenty Fakulty národohospodářské, a mnoha volitelných specializovaných kurzů pro studenty VŠE, připravuje katedra hospodářských dějin společně s katedrami ekonomie a hospodářské politiky úvodní kurz do studia ekonomie na Vysoké škole ekonomické. Výuka tohoto kurzu bude zahájena v souvislosti s přechodem Fakulty národohospodářské na Systém evropských kreditů (ECTS). Místo tohoto kurzu v ekonomickém vzdělávání na VŠE explicitně vyjadřuje jeho název Ekonomická propedeutika. V jeho průběhu se studenti seznámí se základními ekonomickými kategoriemi a procesy a jejich aplikacemi v hospodářském životě společnosti, ať současném či minulém. Cílem je nejen přispět k systematickému uspořádání základních ekonomických poznatků, ale rovněž ukázat jejich užití v současné hospodářské politice i v minulém hospodářském vývoji, jakož i umožnit prohloubení výuky ekonomie na Vysoké škole ekonomické v Praze.

Literatura

1. ARON, R. (1999): *Historie XX. století*. Praha, Academia, 1999.
2. BECKER, G. S. – BECKER, G. N.: *The Economics of Life*. New York – London, McGraw-Hill, 1997.
3. BEHLING, B. N. (1989): *Competition and Monopoly in Public Utility Industries*. In: Harold Demsetz (ed.): *Efficiency, Competition, and Policy*. Cambridge, Blackwell, 1989.
4. CAMERON, R. (1996): *Stručné ekonomické dějiny světa: Od doby kamenné do současnosti*. Praha, Victoria Publishing, 1996.
5. DAVIS, L. E. – NORTH, D. C. (1970): *Institutional Change and American Economic Growth: a First Step towards a Theory of Institutional Innovation*. Journal of Economic History, 1970.
6. FOGEL, R. W. (1993): *Economic Growth, Population Theory, and Physiology: The Bearing of Long-term Processes on the Making of Economic Policy*. Nobel Lecture, 1993.
7. FOGEL, R. W. (1964): *Railroads and American Economic Growth: Essays in Econometric History*. Baltimore, John Hopkins, 1964.
8. FRIEDMAN, M. (1957): *Theory of the Consumption Function*. Princeton, Princeton University Press, 1957.
9. FRIEDMAN, M. – SCHWARTZ, A. J. (1963): *A Monetary History of the United States, 1867–1960*. Princeton, Princeton University Press, 1963.
10. FRIEDMAN, M. (1997): *Metodologie pozitivní ekonomie*. Praha, Grada Publishing, 1997.
11. HOLMAN, R. a kol. (1999): *Dějiny ekonomického myšlení*. Praha, C. H. Beck, 1999.
12. HOLMAN, R. (2004): *Makroekonomie – středně pokročilý kurz*. Praha, C. H. Beck, 2004.
13. ISSING, O. (2002): *Geschichte der Nationalökonomie*. München, Verlag Franz Vahlen, 2002.
14. KUZNETS, S. (1941): *National Income and Its Composition*. Baltimore, John Hopkins, 1941.
15. LOUŽEK, M. (1999): *Spor o metodu mezi rakouskou ekonomickou školou a německou historickou školou jako nejvýznamnější metodologický spor v dějinách ekonomie*. Politická ekonomie, 1999, č. 4, s. 529–545.
16. MARKOŠ, M. – ŠŤASTNÝ, D. – ZAJÍČEK, M.: *Telekomunikace – nové trhy, staré regulace*. Praha, Liberální institut, 2002.
17. MELTZER, A. H.: *A Monetary History as a Model for Historians*. Cato Journal, Vol. 23, No. 3, s. 357–360.
18. MODIGLIANI, F. – ANDO, A. (1963): *The „Life Cycle“ Hypothesis of Saving: Aggregate Implications and Tests*. American Economic Review, Vol. 53, 1963.
19. NORTH, D. C. (1993): *Economic Performance through Time*. Nobel Lecture, 1993.
20. PAVLÍK, J. (2004): *F. A. Hayek a teorie spontánního řádu*. Praha, Professional Publishing, 2004.
21. SCHULTZ, T. W. (1964): *Transforming Traditional Agriculture*. New Haven, Yale

University Press, 1964.

22. SCHWARZ, J. (2003): *Ekonomická regulace a normativní deregulace (habilitační práce)*. 2003.
23. SCHWARZ, J. (1994): *Nobelova cena za ekonomii 1993*. Vesmír, 1994, č. 6, s. 330–331.
24. SCHWARZ, J. – ŠEVČÍK, M. (1987): *R. M. Solow – laureát Nobelovy ceny*. Politická ekonomie, 1987, č. 8.
25. SMITH, A. (2001): *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů*. Praha, Liberální institut, 2001.
26. SOLOW, R. M. (1965): *Capital Theory and Return*. Amsterdam, North Holland Publishing, 1965.
27. ŠEVČÍK, M. (1994): *Rakouská (vídeňská) subjektivně psychologická škola*. Politická ekonomie, 1994, č. 5, s. 695–707.
28. THIES, C. F. (2002): *The American Railroad Network during the Early 19th Century: Private versus Public Enterprise*. Cato Journal, Vol. 22, No. 2 (Fall 2002), s. 229–261.
29. WALTON, G. M. – ROCKOFF, H. (1994): *History of the American Economy*. London, The Dryden Press, Harcourt Brace College Publishers, 1994.
30. ZAJÍČEK, M.: *Konkurence v českém plynárenství*. Praha, Liberální institut, 1999.

Hospodářské dějiny a ekonomie

Jiří Schwarz

Abstrakt

Autor se pokouší ukázat oblasti, v nichž historické zkoumání a historická fakta výrazně ovlivnily ekonomické myšlení a poznání v ekonomii. S obdobou historického přístupu ke zkoumání reality založeného na studiu faktografických údajů se lze setkat u některých škol ekonomického myšlení, které kladou důraz na empiricko induktivní způsob zkoumání a historismus ve smyslu evolučního charakteru ekonomických zákonů. V tomto smyslu historie ovlivnila metodologii některých ekonomických škol.

Historie ovšem ovlivnila ekonomické poznání i těch škol, pro něž je charakteristický abstraktně deduktivní způsob zkoumání a ahistorismus. Právě historická zkušenost přispěla k pádu některých známých ekonomických koncepcí a konstrukcí z výšin teorie a jejich přeměnu v pouhé mýty. Nepochybně k nim patří problém tzv. přirozeného monopolu, státní regulace jako nástroje ochrany spotřebitele nebo jako nástroje pro zachování konkurence, teze o závislosti ekonomického růstu na rozvoji nosných hospodářských odvětví či o závislosti ekonomického růstu na vybavenosti země přírodními zdroji a mnoho dalších. Historická fakta posloužila k tvorbě pravdivé ekonomické teorie a historický vývoj je významným testem reálnosti ekonomických predikcí.

Historická zkušenost je nenahraditelným argumentem pro formulaci účinných hospodářských politik. Rozdíl mezi politickou realitou a stavem poznání v historii a v ekonomii není výrazem zastojalosti nebo neschopnosti těchto vědních disciplín.

Výuka historie a hospodářských dějin má své nezastupitelné místo ve studijních programech renomovaných ekonomických fakult.

Klíčová slova: metodologie, Německá historická škola, hospodářské dějiny, institucionální vývoj, ekonomický růst, Chicagská škola.

The Economic history and the economics

Abstrakt

The author attempts to show areas in which historical research and historical facts affected economic thinking and knowledge in economics. We may meet with a similarity of an historical approach to reality at some schools of economic thinking based on empirical inductive research approach and on historicism in the sense of evolutionary character of economic laws. History in this sense has influenced a methodology of some schools of economic thinking.

History has however affected economic thinking of those schools which is abstract deductive approach and ahistoricism typical for. Historical experience has just contributed to the fall of some well-known economic concepts from the theoretical height down and their transition to myths. We may undoubtedly count among them the problem of the so called natural monopoly, government regulation as a tool for consumer protection or as a tool for preservation of competition, dependency theorem of economic growth on development of key industries or on country natural resources provision and many others. Historical facts have served to the formation of truthful economics and historical development is an important test of reality of economic predictions. A difference between political reality and state of knowledge in history and economics does not express a backwardness or an impotence of these sciences.

Courses in history and in economic history has become irreplaceable in syllabi of prestigious faculties of economics.

Key words: methodology, German historical school, economic history, institutional development, economic growth, Chicago school.